

ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANELERİNDE KİTAP SEÇİMİ

J. H. P. PAFFORD

Londra Üniversitesi
Goldsmiths Kütüphanesi Md.

Üniversite kütüphanelerinde kitap seçiminde yol gösteren genel prensipler, *Aus der Welt des Bibliothekars'ın Festchrift für Rudolf Juchhof* sayısında tarafımızca aynı başlık altında incelenmiştir. Bu makale onun bir eki sayılabilir. Konu, başlıca üç ana görünüş altında incelenebilir; varılacak amaç, kütüphane personeli - kütüphaneden yararlananlar ve kullanılan metod. Bu bölümlerin herbiri karmaşıktır. İkinci ve üçüncü bölümler birbirine çok sıkı bağlıdır.

Varılacak Amaç

Üniversitelerin hepsi aynı bünyeye sahip değildirler, üstelik bir üniversitede çeşitli tarz kütüphaneler vardır; fakat kitap koleksiyonlarının teşkilinde güdülen gaye aynı olacak olursa ayrılık, ancak tâli hususlarda olabilir. Gerçekte amaç, önce öğrencilere, sonra araştırma yapacak olanlara, bilhassa öğretim üyelerine kitap temin etmektir. Öğrenciler, özel konularda değil, genel

bilgi veren yeni kitapları seçme eğilimindedirler. Öğrenciler, öğrenimleri için gerekli bazı eserlere, bilhassa el kitaplarına sahip olmak zorundadırlar ve bunları bir kütüphanede bulacaklarını tahmin etmezler. Bütün öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap verecek eserleri, onların istifadesine sunan bir kütüphane, üniversite öğrenimine kötü bir hizmette bulunuyor demektir. Öğrenci, her zaman başvuracağı ve dinlediği derslerde notlar alacağı ders kitaplarını şahsen temin edebilir. Bir öğrenci kütüphanesi için kitap seçimi fazla bir güçlük göstermez. Esas mesele, bazen bir grup öğrenciye tavsiye edilen eserlerin herbirinden yeter sayıda bulundurabilmektir.

Kütüphanenin araştırmacıya karşı sorumluluğu ise çok farklıdır. Bunlar için genel konuda belli başlı müraaat eserleri ve her konuda özel dokümanlar ve süreli yayınlardan müteşekkil zengin bir koleksiyonu ihtiva eden bir kütüphane gerekli-

*Bulletin de l'UNESCO à l'intention des bibliothèques, vol. 17, No. 1, 1963, p. 13-18, den çevrilmiştir.

dir. Hatta, araştırıcıya pek önemli sayılmıyan monografiler, broşürler v.b. gibi ikinci derecede eserler de lâzımdır. Kütüphaneden öğrencilerin de yararlanması halinde mesele- nin çözümü genellikle daha güç ve daha masraflıdır. Belli başlı müra- caat eserlerini, hattâ pek fazla olan esas önemli eserleri seçmek, her ne kadar bunlar arasından bazılarına sahip olmak güçse de, yine de kolay- dır. Esas ikinci derecede kitapların seçimi büyük güçlük arzeder. İşte burada, bu seçim içinin düğüm nok- tasına temas edeceğiz. Bu uçsuz bu- caksız eserler karşısında nasıl hare- ket edeceğiz?

Bahis Konusu Kiřiler

Bu konu üç gruba ayrılabilir. a) Kütüphane personeli, b) öğretim üyeleri, c) kütüphaneden yararlanan diğerk okuyucular.

Kütüphane personeli, yetkileri ölçüsünde, kitap seçimini iyi bir şekilde gerçekleştirmekle yüküm- lüdürler. Aynı zamanda, seçme işi- ne katılmak zorundadırlar. Bütün mesleki sorumlulukları yüklenerek, maddi olanakları içinde, kütüphanen- in amacına en uygun eserleri ve süreli yayınları satın alırlar. Öğre- tim üyeleri bir konuda ihtisaslaş- mışlardır. Bir araştırma kurumun- un teknik uzmanları gibi, kendi alanlarındaki eserleri ve bibliyog- rafyaları, kütüphaneciden daha iyi tanırlar. Aynı şekilde, öğrencilerin ve araştırıcıların ihtiyaçlarını gayet

iyi bilirler ve kütüphanenin de hiç olmazsa kendi çalışma alanlarında, mümkün olduğu kadar zengin olma- sını isterler. Kütüphane seksiyonla- rını öğretim üyelerinin kendi özel çalışma alanlarında yaptıkları etüd ve öğretimlerine cevap verecek şe- kilde düzenlemek onlara ait bir iş- tir. Kitapların yerinde seçimi, bu iki grup kişilere mesleki sorumluluk- lar yükler. Bu bakımdan tatbikatta birbirleriyle işbirliği yapmaları şart- tır. Hattâ kütüphaneciler ve profes- örlere dışında kalan üçüncü grup ta büyük önem taşır. Kitap seçimi ile ilgili kişilerin resmî görevleri dışın- da kütüphaneden kendileri de ya- rarlandıkları için bu gruba dahil edilmeleri gerekir. Geliřmekte olan bir kütüphanenin yararına olan bir işte asla ısrar edilmeyecektir. Oku- yucular, devamlı olarak eksikleri haber verebilirler ve eğer kendi ko- nularında derin bir bilgiye sahipse- ler teklifleri daha önemli ve kalaba- lık oldukları için de daha çok ola- caktır. Burada Goethe'nin Göttingen Binicilik Okulundan sonra Üniver- site Kütüphanesine şöyle bir göz at- tığı esnada hissettiklerini hatırlama- dan geçemeyeceğim : «Oradan, kü- tüphaneyi kısaca ziyaret ettiğimde tamamiyle sessiz ve görünmiyen bir faaliyetin önünden geçmek, sessizce hesapsız hisseler veren büyük bir hazinenin karşısında bulunduğu his- sini veriyordu insana».

Hakikaten, seçme yoluyla bü- yük kitap koleksiyonlarının teşkili

sadece okuyucuların bilgilerini arttırmıya, çalışmalarını kolaylaştırmıya yardım etmez, devamlı olarak yeni teklifler ortaya atmakla kütüphanenin kurulmasına da iştirak edilmiş olur. Kitap seçimi kütüphanenin çok zevkli ve en tercih edilen bir işidir.

Üstelik, kütüphaneci koleksiyonlarını en iyi şekilde kurarken, okuyucuların tekliflerini formüle etmeleri hususunda önemli bir rol oynayarak onları teşvik edecek ve cesaretlendirecektir. Seçimin kesinliği, aynı kütüphanede her bilim dalına göre nasıl değişiklik gösterirse, muhtelif kütüphanelerde, o kütüphanenin durumuna, zenginliğine ve çalışma alanlarına göre de değişir. Büyük üniversitelerin kütüphaneleri çok çeşitli konularda eserleri ihtiva eder ve küçük üniversite kütüphanelerindeki kadar kesin bir seçim uygulanmaz. Diğer taraftan, yabancı bir ülke ile ilişkisi olanlar dışında, bütün kütüphaneler, yabancı yayınlardan ziyade, kendi ülkelerinde ve kendi dilinde yayınlanan eserlere daha fazla yer verirler. İhtisas kütüphaneleri, kendi alanlarında, genel kütüphanelere nazaran, daha geniş bir seçim uygularlar.

Bununla beraber kütüphanelerin çoğu seçimlerinde çok sınırlı hareket etmezler. Fakat geniş tutulan bir seçim, mevcut personel masraflarını arttıracığından, böyle bir riske girmeye değmez. Satın almalarından sorumlu olan kimse bazı riskle-

ri kabul etmek zorundadır. Böyle olduğu halde seçme işini yapıyoruz ve bunu yapmak ta bizim görevimizdir.

Kullanılan Metod :

Bizim yöntem incelememiz şüphesiz kütüphanecinin faaliyetile sınırlanacaktır. Burada, öğrencilerin istifadesine sunulan koleksiyonların teşkili üzerinde durmıyacağız. Hakkaten bu iş çok önemli ve daha büyük bir dikkati gerektiriyorsa da pek o kadar güçlük göstermez. Bu kütüphanelerin ekserisi daha önceden ana kitaplara sahiptirler ve satınalma ve eliminasyon suretiyle koleksiyonlarını günlük halde tutarlar. Alınması gerekli yahut tavsiye edilen kitaplar için basılı listeler vardır. Diğer listeler de öğretim üyelerinden temin edilebilir. Aynı zamanda genel ve özel pek çok ta bibliyografyalar vardır.

Birdenbire çok istenen kitaplardan yeter sayıda temin etme gücüne gelince; — bazen kitabevlerinde de tükenmiş olabilir — bu takdirde yegâne hal çaresi; süratli, az masraflı ve telif hakkı ödenmesini gerektirmiyen çoğaltma metodlarını kullanmaktır.

Araştırma koleksiyonları sayesinde eserlerin seçimi başlangıçta büyük bir güçlük arzetmez. Temel müracaat eserleri, bilhassa bibliyografyalar ve süreli yayınlar, bibliyografik kaynaklardan tespit edilebilir. Bunlar, kütüphane uzmanlarının

müşterek temel bilgilerini teşkil eder ve hattâ genç kütüphaneciler mesleki çalışmaları boyunca bunları öğreneceklerdir. Profesörler kendi ihtisas alanlarına ait olanları bilecek ve onların kütüphaneye satın alınmasını isteyeceklerdir. Hattâ çok özel konulara ait eserler için bile, öğretim üyelerince tanınan, bir çok yol gösterici bibliyografik eserler vardır. Büyük kütüphaneler ve daha az önemli kütüphaneler için bu eserler (yararlı olduklarını düşünelim) arasında seçimi gerçekleştirmek bir mesele değildir. Eğer satın alınması istenen eserler, kütüphanenin koleksiyonlarını tamamlıyor ve temin edilebilen eserler ise, kütüphaneci bunları satın alacaktır.

Düzenli kitap seçimi muhakkak sonu gelmeyen bir iştir, bu daha önce mevcut bulunan kitapların çok sayıda olması dolayısıyla değildir. Zira aşağı yukarı her konuya ait devamlı olarak yeni eserler yazılmaktadır. Bu, teknolojik ve tıp bilimleriyle ilgili konularda bilinen bir gerçektir. Fakat sosyal bilimler konusunda da aynı şey varittir. Denilebilir ki; «bütün Amerika tarihi her kuşak için yeniden yazılması lâzımdır.» Edebi ve edisyon kritikler gibi tarihin hangi alanında olursa olsun aynı şey düşünülebilir. Meselâ, Shakespeare'in eserlerinin sadece anlamlarına değinen görüşler değil, eserlerin metinleri de durmadan değişir ve hatta orijinal metinler dahi devamlı olarak yeni baskılara konu teşkil eder.

İkinci derecede önemli kitapların seçimi, bunların hem miktarının fazla olması, hem de değerlerinin çeşitli açılardan değişik olmaları dolayısıyla mesele daha da çetinleşir. Seçim işi için güç problemlerden biri de bu tip eserlerin ancak % 10 u yeni eserlerdir; geri kalan % 90 1 (çoğunlukla değeri bilinemez) piyasada tükenmiştir ve bunları bulmak şansa kalmıştır. Bu durum, geniş ölçüde, belki de genellikle bilinenenden daha fazla gösterir ki; yeni, eski ve bilhassa elden düşme kitapların bu tarzda yapılan seçimi ve satın alınması, zira kitap seçimi kataloglardan yapılır, bir çeşit pasif seçmedir. Seçim sadece kütüphane için hakikaten gerekli kitaplar arasından değil, kitapçı ve sahhafların vitrinlerinde mevcut olanlar arasından yapılır. Bununla beraber, kütüphaneci bu kitapların varlığından haberdar edilir, zira kitapçılar ellerindeki kitapları satmak isterler. Buna mukabil, kütüphaneci en iyi eserler hakkında pek az bilgi edinir ve sadece eserlerin adlarını bizzat tespit etmekle yetinmez; aynı zamanda piyasada bir çok nüshalarını tekrar aramak zorunda kalır. Bir sahhafların kataloguna göre sipariş edilen eserler, ilkönce bibliyografyalardan yahut uzmanların kişisel görüşlerine göre seçilmiş olabilir; fakat çok defa, elverişli bir durum hâsıl olduğunda satın alınır. Şüphesiz bazı seçmeler satın alma esnasında yapılır. Eğer sipariş edilen eserler faydeli görülmezse satın alınmazlar.

Fakat ekseriya sathî bir seçme yapılır, o kadar üstün körü bir seçme yapılır ki, siparişler çabucak yapıldığından uzmanlara ve bibliyografyalara başvurmak için nâdiren zaman bulunur.

Bazen, pek ucuza elde edilebilecek, elden düşme kitapların her şeyden önce satın alınması riski göze alınır. Zira daima yararlı bir iş yapma eğilimi mevcuttur. Arasıra bu eğilimden vazgeçmek kötü bir hareket sayılmaz. Böyle olmakla beraber, uzun bir süre kütüphane için gerekli olmıyan kitapların satın alınması, kütüphanede cansıkıcı bir etki yaratabilir ve hatalı bir ekonomi yapılmış olur. Hakikaten kütüphane, çok yararlı olmıyan eserleri satın almakla, daha önemli fakat pahalı olan eserlere sahip olma imkânını kaybetmiş olur. Bundan başka, büyük miktarda satın alınmış olan bu eserlerin kataloglanması, muhafazası, kütüphane idaresine, daha az sayıda yapılan satın almalarından daha pahalıya malolacaktır. Her ne kadar, bilhassa piyasada mevcudu kalmıyan eserlerden bahsettikse de, ikinci derecede dokümanların temini de aynı şekilde güçtür. Bu eserler, daha küçük hacimli de olsalar, milli bibliyografyalar mükemmel de olsa, süreli yayınlar bu eserleri tanıtsalar da, basındaki makale özetleri olmadığı takdirde, (zira bunlar çok geç gelirler yahut çelişkili görüşler ortaya koyarlar) yine onların değerleri hakkında hüküm vermek

hakikaten çok güçtür. Belki kitap sağlama bölümünün, hangi kitapların satın alınmasının daha iyi olacağına dair karar vermeden önce, uzmanlara danışmak ve bibliyografyaları araştırmak için daha fazla zaman ayırması daha uygun olacaktır. Bundan sonra mevcudu kalmıyan eserlerin bir listesi hazırlanarak sahaflarda muntazaman aramak gerekecektir.

Bazı alanlarda kitap seçimi diğerlerine nazaran daha kolaydır. Bu, sadece bahis konusu eserlerin cinsi dolayısıyla değil, kendine has sebeptir. Zira şu veya bu kuruluş bazı bölümlerinde diğerlerine nazaran daha açık prensiplere sahiptir. Kitap seçme prensiplerinin kesinlikle sınırlanması çok önemlidir. Önceden tespit edilmiş olan kaidelele titizlikle bağlı kalmak (bütün kitapların hiçbir sınırlama yapılmadan alınmasına karar verilmedikçe) pratikte çok güçtür. Bir kütüphane kurulurken, birbiriyle ilgili bazı sektörleri birleştirerek, şu şu konularda mevcut her şeyi almak ve zengin bir araştırma eserleri koleksiyonu teşkil etmek çok caziptir. Kütüphaneciler ve kütüphane ile ilgilenen herkes bazı ilişkiler kurarak ve propaganda yaparak kütüphaneye kitap yahut, bilhassa üniversitede incelenen bazı konularda özel bir destek olarak faydalanılacak olan para bağışları temin edebilirler. Farmington plânı bütün memleketlerde seçme işini basitleştirir ve üniversite-

lerde daha yöntemli bir ihtisaslaşma hususunda kendini zorla kabul ettirir. Diğer taraftan, kütüphaneye karşı ilgi, bağışları, yahut koleksiyonlarını iyi muhafaza edemiyen şahıs veya kurumların koleksiyonlarını kütüphanelerde istifadeye sunmalarını sağlar. Bu şekilde bazı önemli bağışlar, hatta bir teki, kataloglardan uzun yıllar aranıp ve sahhaflardan satın alınması için üstüne düşülen eski eserlerin temin edilmesini mümkün kılar. Aynı şekilde kitapların seçiminde, elden düşme kitapların satın alınmasında olduğu gibi kesin hareket edilebilir; elverir ki bu özel yahut yarı özel kütüphaneler çok makul bir şekilde tertip edilmiş olsunlar. Böyle olmakla beraber hiçbir zaman değersiz bir bağış yahut bir kütüphane deposunun tamamını asla kabul etmemek lâzımdır. Zira özel bir konuda değerli bir koleksiyon toplamak, aynı zamanda onu günlük tutma zorunluluğunu gerektirir.

Kitapları istifadeden çekmek, seçme işine çok sıkı bağlıdır; fakat pek az kütüphane bu işe yeterli zaman ayırabilir. Bu bakımdan, süreli yayınlarda bu işin yapılması daha büyük güçlük çıkarır: Onları rafa lardan tamamen mi kaldırmak, yoksa aboneye son mu vermek lâzımdır? Uzun zamandır gelmekte olan bir periyodik eseri birdenbire kesmek ekseriya çok güçtür. Diğer taraftan, artık eskimiş araştırmalara ait eserleri de depolardan çekmek

lâzımdır. Bu suretle kütüphaneler, daha az tutucu olma avantajına sahip olacaklardır.

Üniversite Kütüphanecilerinin Görevleri

Bu makalenin sonunda şuna işaret etmeliyim ki, bütün bu görüşler altında kitap seçimi işi her şeyden önce üniversite kütüphanecilerine düşen bir görevdir. Şimdiye kadar, kitap seçme, çok geniş ölçüde, öğretim üyelerinin işi idi ve hâlâ küçük üniversite kolejlerinde böyle yapılmaktadır. Bütün üniversitelerde bu işte profesörlerle işbirliği yapmak daima vazgeçilmez bir unsur olarak kalacaktır. Fakat üniversiteler geliştikçe, kütüphanecileri gitgide bu işleri doğrudan doğruya yapmak ve bütün mesuliyeti yüklenmek zorunda kalacaklardır. Bununla beraber kütüphanenin önemi tek sebep değildir. Kütüphane geliştiği ölçüde gitgide bir çok konuları içine alır ve hatta öğrenim konularile uygunluk göstermese bile özel koleksiyonlar topluyabilir. Herhalde profesörler, program dışı olan bu koleksiyonlarla, hatta kendi ihtisaslari alanlarında olsa dahi, ilgilenmeyeceklerdir. Öğretim üyeleri, öğretim işleri ve araştırmaları hatta bazen idari işlerle o kadar meşguldürler ki kitap seçimine ayıracak zamanları yoktur. Bundan başka, yer değişme ve hastalık gibi sebeplerle gelmedikleri günleri de hesaba katmak lâzımdır. Ayrıca profesörler, kütüphanenin ilerleyişile alelu-

sül ilgileneceklerdir. Bu ve bunun gibi bazı sebeplerle kitap seçme işinin mesuliyetinin üniversite kütüphane müdürüne düştüğü açıktır. Çalışma arkadaşları ve bizzat kendisi sadece seçimin yapılması için uyarıya bulunmakla yetinmezler, bu işin büyük bir kısmını yüklenmek zorunda kalırlar. Bu, başka hiç kimsese bırakılmıyan önemli bir devlet görevidir.

Hakikaten iş çetin olduğu kadar da geniştir ve bu iş için sadece kitaplarla ilgilenmek yahut geniş bir bibliyografik bilgiye sahip olmak yeterli değildir. Bir kütüphaneyi kurmak yeteneğine sahip olmak

için ayrıca kitap zevki de lâzımdır. Seçim işiyle yükümlü kütüphaneci esas itibariyle bir kitap amatörü değildir, zaten bu, tarihi bibliyografyada derinleşmiş, tecrübeli bir kütüphaneci için söylenemez. Kütüphaneci günlük olaylarla, üniversite eğitim, öğretim, inceleme ve araştırmalarında hatta diğer faaliyetlere kendini vakfetmiş kişilerin çalışmalarında üniversitenin ve kütüphanenin fonksiyonlarıyla ilgilenmek zorundadır. Kendisinin kitap zevki, hizmetinde bulunduğu kurumun ve kişilerin menfaatlerini hâleldar etmemelidir.

Çeviren : **Leman BAKLA**